ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΤΜΗΜΑ
ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ
ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΓΔ1

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Μάιος 2022

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Οι παρούσες περιλήψεις συντάχθηκαν με αποκλειστική ευθύνη του Τμήματος Εκτέλεσης Αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και σε καμία περίπτωση δεν δεσμεύουν την Επιτροπή Υπουργών.

1. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΗΓΕΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ 3

2. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΝΤΙΡΡΗΣΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ 7

3. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΠΟ ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΛΟΓΩ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ 8

4. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ 9

5. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ 11

6. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΕ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ 12

7. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥΣ 13

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ 14

Η πλήρης, αποτελεσματική και γρήγορη υλοποίηση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων από τα κράτη που είναι μέλη της Σύμβασης συμβάλει σημαντικά στην επίτευξη της από κοινού τήρησης και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει τονίσει ότι η θρησκευτική ελευθερία είναι ένα από τα θεμέλια της «δημοκρατικής κοινωνίας» κατά την έννοια της Σύμβασης. Ο πλουραλισμός, ο οποίος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη δημοκρατική κοινωνία, εξαρτάται από τη θρησκευτική ελευθερία. Με την πάροδο των ετών το Δικαστήριο έχει αναπτύξει πλούσια νομολογία αναφορικά με τη θρησκευτική ελευθερία, ενώ η Επιτροπή Υπουργών επιβλέπει την εκτέλεση των σχετικών αποφάσεων από τα κράτη. Το παρόν ενημερωτικό δελτίο παρέχει διάφορα παραδείγματα μέτρων που έχουν υιοθετηθεί και καταγραφεί από τα κράτη, στο πλαίσιο της εκτέλεσης των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, για τη διαφύλαξη και την προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας.

1. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΗΓΕΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Υιοθέτηση νομοθεσίας που παρέχει αποτελεσματικά ένδικα μέσα και διασφαλίζει την προστασία από παράνομη και αυθαίρετη παρέμβαση των διοικητικών αρχών στη διαδικασία εγγραφής θρησκευτικών κοινοτήτων

Ο Νόμος περί Θρησκευτικών Δογμάτων που υιοθετήθηκε το 2002 δίνει στη δικαστική εξουσία, και όχι πλέον στην εκτελεστική, την αρμοδιότητα για την εγγραφή θρησκευτικών κοινοτήτων που αιτούνται νομική προσωπικότητα. Τα δεδομένα των διοικητικών οργάνων και των νομίμων εκπροσώπων των θρησκευτικών οργανώσεων πλέον καταγράφονται σε δημόσιο μητρώο στο Δικαστήριο της πόλης της Σόφιας. Ωστόσο, τα εναπομένοντα ζητήματα που σχετίζονται με τον ρόλο των διοικητικών αρχών στην οργάνωση των θρησκευτικών κοινοτήτων απαιτούν περαιτέρω τροποποιήσεις του Νόμου περί Θρησκευτικών Δογμάτων και αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο άλλων εκκρεμών υποθέσεων.

Αναφορικά με τα μέτρα που σχετίζονται ευθέως με την αιτούσα θρησκευτική κοινότητα, το τελευταίο εθνικό συνέδριο της μουσουλμανικής κοινότητας εξέλεξε νέα διοικητικά όργανα και υιοθέτησε νέο καταστατικό. Βάσει της τελεσίδικης απόφασης του Εφετείου Σόφιας, τα αποτελέσματα εγγράφηκαν το 2011. Περαιτέρω, οι εθνικές αρχές δεσμεύτηκαν να απέχουν από κάθε μέτρο που θα ευνοούσε μία από τις αντίπαλες παρατάξεις.

BGR/ Hasan και Chaush (30985/96)

Οριστική απόφαση 26/10/2000

Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2011)193

Κατάργηση νομοθετικής διάταξης που δημιουργεί διακρίσεις, η οποία επιβάλει σε θρησκευτικές κοινότητες και ενώσεις άδικες προϋποθέσεις πριν τους αναγνωρίσει την κατάσταση (status) θρησκευτικής ομάδας

Σε απόφασή του το 2010, το Συνταγματικό Δικαστήριο κατήργησε τη νομική προϋπόθεση, σύμφωνα με την οποία απαιτούνταν η ύπαρξη για περίοδο τουλάχιστον είκοσι ετών ως θρησκευτική ένωση ή η ύπαρξη τουλάχιστον για περίοδο 10 ετών ως εγγεγραμμένη θρησκευτική κοινότητα για την αναγνώριση ως θρησκευτική ομάδα. Το 2011 ο Νόμος περί Θρησκευτικών Κοινοτήτων τροποποιήθηκε και πλέον παρέχει πιο ευέλικτες προϋποθέσεις για τη νομική αναγνώριση θρησκευτικής ομάδας.

Όσον αφορά το φορολογικά οφέλη εγγεγραμμένων θρησκευτικών κοινοτήτων, με την απόφασή του το 2009 το Συνταγματικό Δικαστήριο κατέληξε, ευθυγραμμιζόμενο με την απόφαση του ΕΔΑΔ στην υπόθεση αυτή, ότι ο περιορισμός των φορολογικών οφελών σε νομικά αναγνωρισμένες εκκλησίες και θρησκευτικές κοινότητες αντίκεινται στη Σύμβαση, αν μια θρησκευτική κοινότητα στερείται την κατάσταση θρησκευτικής ομάδας με τρόπο που δημιουργεί διακρίσεις.

AUT/ Θρησκευτική κοινότητα μαρτύρων του Ιεχωβά και λοιποί (40825/98)

Οριστική απόφαση 31/10/2008

Έκθεση δράσης

Υιοθέτηση νέας νομοθεσίας που προβλέπει αποτελεσματικά ένδικα μέσα και διασφαλίζει την προστασία από δυσανάλογη και άσκοπη παρέμβαση των διοικητικών αρχών στη διαδικασία εγγραφής θρησκευτικών κοινοτήτων και στην εκτέλεση θρησκευτικών δραστηριοτήτων

Οι πρώτες τροποποιήσεις στο Νόμο περί Θρησκευτικών Δογμάτων υιοθετήθηκαν το 2002, αλλά δεν ήταν επαρκείς. Κατά συνέπεια ο νέος Νόμος για την Ελευθερία των Πεποιθήσεων, της Σκέψης και της Θρησκείας τέθηκε σε ισχύ το 2007. Ως εκ τούτου, η πρώην κρατική υπηρεσία για τα Θρησκευτικά Δόγματα διαλύθηκε, και όλα τα αρχεία εγγραφών μεταφέρθηκαν στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Ταυτόχρονα η κυβέρνηση κατήργησε το διάταγμα του 1994, το οποίο είχε καταστήσει την εγγραφή τμημάτων αναγνωρισμένων αιρέσεων να εξαρτάται από πιστοποιητικό παρουσίας που εκδιδόταν από τις τοπικές αρχές. Επίσης, η διαδικασία εγγραφής αποσαφηνίστηκε μέσω κατευθυντήριων γραμμών το 2009. Τέλος, νέοι νόμοι (με τους οποίους καταργείται η ποινή της αποβολής σε περίπτωση που αλλοδαποί δεν σέβονται το προαπαιτούμενο της πρότερης εξουσιοδότησης για συγκεκριμένες θρησκευτικές δραστηριότητες σε δημόσιο χώρο και περιορίζονται οι κολάσιμες δραστηριότητες) τον Νοέμβριο του 2009 διασφάλισαν τον δικαστικό έλεγχο της διαδικασίας εγγραφής, συμπεριλαμβανομένης της άρνησης εγγραφής, της αναστολής δραστηριοτήτων ή της διάλυσης. Μαζί με τον Νόμο Διοικητικής Δικονομίας, προβλέπουν επίσης δικαστικό έλεγχο σε περίπτωση που δεν υπάρχει απάντηση ή σε περίπτωση αδικαιολόγητης καθυστέρησης.

MDA/ Μητροπολιτική Εκκλησία της Bessarabia και λοιποί (45701/99)

Οριστική απόφαση 27/03/2002

Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2010)8

Προστασία του δικαιώματος εκδήλωσης θρησκευτικών πεποιθήσεων και θρησκευτικών αιρέσεων Ο πρώην Νόμος περί Θρησκευτικών Δογμάτων αντικαταστάθηκε το 2007 από τον Νόμο περί Ελευθερίας των Πεποιθήσεων, της Σκέψης και της Θρησκείας, ο οποίος εγγυάται σε όλους το δικαίωμα της ελευθερίας στη σκέψη, τις πεποιθήσεις και τη θρησκεία, συμπεριλαμβανομένης, μεταξύ άλλων, της ελευθερίας άσκησης των θρησκευτικών καθηκόντων και πεποιθήσεων, είτε μεμονωμένα είτε ομαδικά, σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο. Η έννοια της *«αναγνωρισμένης από το κράτος αίρεσης»* αφαιρέθηκε και οι θρησκευτικές αιρέσεις είναι πλέον ελεύθερες να εγκαθίστανται και να λειτουργούν ελεύθερα, στο πλαίσιο των προϋποθέσεων που προβλέπεται από τη σχετική νομοθεσία. Μπορούν να πραγματοποιηθούν θρησκευτικές τελετές σε χώρους λατρείας αλλά και σε ιδιωτικούς χώρους των ακολούθων της αίρεσης. Οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν επαναδιατυπώνουν τις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 9 της Σύμβασης, και η άσκηση λατρείας από μη εγγεγραμμένη αίρεση δεν είναι πλέον παράνομη. Επιπροσθέτως, το 2008 καταργήθηκε ο Κώδικας Διοικητικών Αδικημάτων και αντικαταστάθηκε από τον Κώδικα Πταισμάτων. Ο νέος Κώδικας δεν περιλαμβάνει αναφορά σε *«εγγεγραμμένη ή μη εγγεγραμμένη αίρεση»* και αφορά πρακτικές που αντίκεινται σε απαγορευτικούς ή κατευθυντήριους κανόνες του Νόμου περί Ελευθερίας των Πεποιθήσεων, της Σκέψης και της Θρησκείας, και η άσκηση λατρείας από μη εγγεγραμμένη αίρεση δεν αναφέρεται ως απαγορευμένη από τη νομοθεσία.	***MDA/ Masaev (6303/05)*** Οριστική απόφαση 12/08/2009 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2020)29
Διασφάλιση της ουδετερότητας του κράτους σε θρησκευτικά ζητήματα και προστασία από δυσανάλογες παρεμβάσεις των διοικητικών αρχών στην εγγραφή και την οργάνωση θρησκευτικών κοινοτήτων Μέσω των τροποποιήσεων του 2008 και του 2009 του Νόμου περί Θρησκευτικών Οργανώσεων η εγγραφή θρησκευτικών οργανώσεων μεταφέρθηκε από το Υπουργείων Δικαιοσύνης στο Μητρώο Επιχειρήσεων, το οποίο τηρεί το Μητρώο Θρησκευτικών Οργανώσεων. Πριν την εγγραφή μιας θρησκευτικής οργάνωσης το Μητρώο Επιχειρήσεων οφείλει να ζητήσει γνωμοδότηση από το Υπουργείο Δικαιοσύνης αναφορικά με το αν οι στόχοι και τα καθήκοντα που αναφέρονται στα καταστατικά έγγραφα του συγκεκριμένου οργανισμού συμμορφώνονται με τη νομοθεσία και αν θα έθεταν σε κίνδυνο τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, τη δημόσια τάξη, την ευημερία και τα ήθη. Άρνηση εγγραφής βασίζεται σε γνωμοδότηση του Υπουργείου Δικαιοσύνης, η οποία υπόκειται σε έλεγχο από τα διοικητικά δικαστήρια. Περαιτέρω, οι αρμόδιες αρχές δεν μπορούν πλέον να επιβάλουν στις ενορίες να ενωθούν υπό μία ηγεσία.	***LVA/ Mirolubovs και λοιποί (798/05)*** Οριστική απόφαση 15/12/2009 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2016)319
Νέοι κανονισμοί σχετικά με το ελάχιστο μέγεθος των χώρων λατρείας που επιτρέπουν την πρόσβαση σε μέλη μικρότερων θρησκευτικών ομάδων Οι χώροι λατρείας πρέπει να συμμορφώνονται με τους χωροταξικούς κανονισμούς και μπορούν να δομηθούν μετά την απόκτηση άδειας από τις τοπικές διοικητικές αρχές. Ένας νέος κανονισμός για τον Πολεοδομικό Σχεδιασμό, ο οποίος ισχύει από το 2014, ήτοι όταν η υπόθεση εκκρεμούσε ενώπιον του Δικαστηρίου, μείωσε τις ελάχιστες απαιτήσεις μεγέθους για μικρούς χώρους λατρείας σε 1.000 τετραγωνικά μέτρα (και σε 15.000 τετραγωνικά μέτρα για μεγάλους χώρους λατρείας). Αν δεν πληρούται η προϋπόθεση του ελάχιστου μεγέθους, το πολεοδομικό σχέδιο δύναται να τροποποιηθεί. Θα πρέπει είτε η σχετική εθνική αρχή να προτείνει αυτοδικαίως την τροποποίηση αυτή είτε θα πρέπει να ζητηθεί η γνώμη της, αν υποβληθεί σχετικό αίτημα.	***TUR/ Ένωση μαρτύρων του Ιεχωβά και λοιποί (36915/10)*** Οριστική απόφαση 17/10/2016 Σχέδιο δράσης
Άρση των περιορισμών που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των Ελληνοκυπρίων στη Βόρεια Κύπρο για λόγους διασφάλισης της προστασίας της θρησκευτικής τους ελευθερίας Επιπροσθέτως της άρσης των περιορισμών που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία του ελληνοκυπριακού πληθυσμού που κατοικεί στη βόρεια Κύπρο, το αίτημα για τον διορισμό δεύτερου ιερέα στην περιοχή της Καρπασίας που υποβλήθηκε από τις κυπριακές αρχές το 2006 εγκρίθηκε από τις αρχές της αποκαλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου».	***TUR/ Κύπρος (25781/94)*** Οριστική απόφαση 20/05/2001 Ενδιάμεσο Ψήφισμα CM/ResDH(2020)185

Μέτρα που στοχεύουν στην νομική αναγνώριση της θρησκείας του αλεβισμού, την αμερόληπτη και χωρίς διακρίσεις μεταχείριση των πιστών του αλεβισμού και προστασία του δικαιώματός τους στην εκπαίδευση Το κυβερνητικό πρόγραμμα και το από Δεκεμβρίου 2015 Σχέδιο Δράσης είχαν ως στόχο τη αναγνώριση της νομικής κατάστασης των *cemevi* και των κέντρων πνευματικής γνώσης (*geleneksel irfan merkezleri*). Το 2016 και το 2017 διοργανώθηκαν σεμινάρια, και ειδικά για να συζητηθούν τα μαθήματα θρησκευτικού πολιτισμού και τα προγράμματα σπουδών σχετικά με την ηθική στο σχολείο. Το 2018 τέθηκε σε ισχύ ένα νέο πρόγραμμα σπουδών για υποχρεωτικά μαθήματα «θρησκευτικού πολιτισμού και ηθικής» στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το οποίο περιλαμβάνει πληροφορίες για τη θρησκεία του αλεβισμού, με τους γονείς να δύνανται να προσφύγουν, αιτούμενοι την εξαίρεση των παιδιών τους.	***TUR/ Izzettin Dogan και λοιποί (62649/10)*** Οριστική απόφαση 26/04/2016 Σχέδιο δράσης ***TUR/ Zengin (1448/04)*** Οριστική απόφαση 09/01/2008 Σχέδιο δράσης
Μέτρα για την πρόληψη της απρόβλεπτης φορολόγησης δωρεών προς θρησκευτικές ενώσεις Σύμφωνα με τα γεγονότα της υπόθεσης, τα οποία αφορούν την έλλειψη προβλεψιμότητας από τη νομοθεσία των συνεπειών που μπορεί να έχει η αποδοχή δωρεάς και η υποβολή των οικονομικών καταστάσεων μιας ένωσης στις φορολογικές αρχές, το 2005 εκδόθηκε εγκύκλιος από το Υπουργείο Οικονομικών, η οποία προέβλεπε ρητά ότι οι δωρεές σε νομικά πρόσωπα (όπως μια ένωση), οι οποίες δηλώνονται στις φορολογικές αρχές, υπόκεινται σε φορολόγηση. Επίσης, το Ακυρωτικό Δικαστήριο, σε δύο αποφάσεις του το 2013, αποσαφήνισε ότι οι δωρεές δεν θεωρούνται ότι έχουν δηλωθεί αν βρεθούν κατά την υποβολή οικονομικών καταστάσεων στις φορολογικές αρχές, από νομικά ή φυσικά πρόσωπα.	***FRA/ Ένωση μαρτύρων του Ιεχωβά (8916/05)*** Οριστική απόφαση 30/09/2011 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2013)184
Αλλαγή στη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων αναφορικά με την ελευθερία των εκλεγμένων μουφτήδων να εκδηλώνουν τη θρησκεία τους με λατρεία και διδασκαλία Μετά την πρώτη απόφαση του Δικαστηρίου, η ερμηνεία από τα εθνικά δικαστήρια του Ποινικού Κώδικα, βάσει του οποίου η αντιποίηση άσκησης υπηρεσίας του θρησκευτικού λειτουργήματος (των μουφτήδων) ήταν ποινικά κολάσιμη, έχει αλλάξει. Σύμφωνα με τη νέα νομολογία, η οποία συμμορφώνεται με τη Σύμβαση, ένας εκλεγμένος μουφτής δεν αντιποιείται την άσκηση υπηρεσίας λειτουργού γνωστής θρησκείας, με το να απευθύνει θρησκευτικά μηνύματα σε μια ομάδα ανθρώπων που τον ακολουθούν οικειοθελώς ως θρησκευτικό τους ηγέτη, αλλά απλά ασκεί το δικαίωμά του να εκφράζει ελεύθερα τη θρησκεία του, όπως εγγυάται το άρθρο 9 της Σύμβασης.	***GRC/ Serif (38178/97)*** Οριστική απόφαση 14/03/2000 ***GRC/ Agga No 2 (50776/99)*** Οριστική απόφαση 17/01/2003 Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2005)88 ***GRC/ Agga No. 3 και Agga No. 4 (32186/02 και 33331/02)*** ***Οριστική απόφαση 13/10/2006 και 13/10/2006*** Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2011)118
Ερμηνεία από εισαγγελείς και δικαστήρια, σύμφωνη με τη Σύμβαση, των διατάξεων που αφορούν τον προσηλυτισμό Για την αποκατάσταση των δυσανάλογων και άσκοπων παρεμβάσεων στη θρησκευτική ελευθερία των μαρτύρων του Ιεχωβά, οι εισαγγελείς και οι ανακριτές προσάρμοσαν την πρακτική τους, κατόπιν δημοσίευσης και διάδοσης της απόφασης του Δικαστηρίου. Η ερμηνεία της εθνικής νομοθεσίας προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις που τέθηκαν από την απόφαση του Δικαστηρίου, ούτως ώστε τα εθνικά δικαστήρια να εμπλέκονται μόνο σε ελάχιστες υποθέσεις προσηλυτισμού, και να μην εκδίδονται καταδικαστικές αποφάσεις σε τέτοιες υποθέσεις.	***GRC/ Κοκκινάκης (14307/88)*** Οριστική απόφαση 25/05/1993 Τελικό Ψήφισμα DH(97)576
Νέα διοικητική πρακτική και νέα δικαστηριακή νομολογία αναφορικά με τη χρήση ιδιωτικών χώρων για θρησκευτικές τελετές μαρτύρων του Ιεχωβά	***GRC/ Μανουσάκης και λοιποί (18748/91)***

Έπαυσε η δίωξη για χρήση ιδιωτικών χώρων για θρησκευτικές τελετές μαρτύρων του Ιεχωβά χωρίς πρότερη έγκριση από αναγνωρισμένη εκκλησιαστική αρχή και το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων κατόπιν απόφασης του Δικαστηρίου, και σε όλες τις παρόμοιες υποθέσεις η διοίκηση παρείχε άδειες. Αυτή η πρακτική επιβεβαιώθηκε ειδικά από το Ακυρωτικό Δικαστήριο, το οποίο το 2001 έκρινε, στο πλαίσιο εξέτασης ποινικής υπόθεσης αναφορικά με το παράνομο άνοιγμα χώρου λατρείας, ότι η *«απόλυτη διακριτική ευχέρεια»* που είχε δοθεί στη διοίκηση από τον νόμο αποτελούσε *«απαράδεκτο περιορισμό της ελευθερίας της θρησκευτικής λατρείας»*, ο οποίος αντίκειται στις απαιτήσεις της Σύμβασης. Επίσης, το Συμβούλιο της Επικρατείας επιβλέπει πλέον την τήρηση της ορθής εφαρμογής των καθαρά τυπικών απαιτήσεων, οι οποίες πρέπει να τηρούνται όταν υποβάλλεται αίτηση για την κατασκευή και τη λειτουργία ενός χώρου λατρείας. Επιπροσθέτως, το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε ήδη από το 1991 κρίνει ότι η *«έγκριση»* της εκκλησιαστικής αρχής που απαιτείται από τη νομοθεσία δεν ήταν δεσμευτική για το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.	**Οριστική απόφαση 26/09/1996** **Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2005)87**

2. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΝΤΙΡΡΗΣΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Αναγνώριση των μαρτύρων του Ιεχωβά ως θρησκευτικής ομάδας που διασφαλίζει την εξαίρεση από στρατιωτική ή εναλλακτική θητεία Λίγο μετά την έκδοση της απόφασης του Δικαστηρίου, οι μάρτυρες του Ιεχωβά αναγνωρίστηκαν ως θρησκευτική ομάδα μέσω διατάγματος. Η αναγνώριση αυτή ως θρησκευτική ομάδα έκανε δυνατή την εξαίρεσή τους από τη στρατιωτική ή την εναλλακτική θητεία. Προς αποφυγή μελλοντικών παραβάσεων βάσει διατάξεων του νόμου που προβλέπουν διακριτική μεταχείριση, το Συνταγματικό Δικαστήριο άλλαξε τη νομολογία του με απόφαση τον Ιούλιο του 2009, κρίνοντας ότι ο νόμος πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τα ευρήματα του Δικαστηρίου και ακύρωσε την απόφαση των διοικητικών αρχών.	***AUT/ Loffelmann (42967/98)*** Οριστική απόφαση 16/06/2009 Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2011)41
Νομοθετική τροποποίηση για την προστασία του δικαιώματα αντίρρησης συνείδησης και την απαγόρευση δίωξης αντιρρησιών συνείδησης Ο Νόμος περί Εναλλακτικής Θητείας του 2004 τροποποιήθηκε το 2013 και έλαβε υπόψη τη γνωμοδότηση της Επιτροπής της Βενετίας του 2011. Σύμφωνα με τον τροποποιημένο νόμο, η διάρκεια της εναλλακτικής στρατιωτικής και εργασιακής θητείας μειώθηκε σε 30 και 36 μήνες αντίστοιχα (η διάρκεια της κανονικής στρατιωτικής θητείας είναι 24 μήνες). Περαιτέρω, η εναλλακτική εργασιακή θητεία επί του παρόντος διοργανώνεται και επιβλέπεται από σχετικούς κρατικούς φορείς και δεν επιτρέπεται ο στρατιωτικός έλεγχος της θητείας αυτής. Επιπροσθέτως, ιδρύθηκε μόνιμο σώμα, αποτελούμενο από εκπροσώπους των ενδιαφερόμενων κρατικών φορέων (η Δημοκρατική Επιτροπή για την Εναλλακτική Θητεία), με στόχο τη διαχείριση των αιτήσεων για εναλλακτική θητεία. Η Επιτροπή πραγματοποιεί ειδικές συνεδριάσεις, στις οποίες μπορούν επίσης να συμμετέχουν οι αιτούντες και ανεξάρτητοι εμπειρογνώμονες.	***ARM/ Bayatyan (23459/03)*** Οριστική απόφαση 07/07/2011 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2014)225
Δημιουργία εναλλακτικής θητείας για την προστασία του δικαιώματος αντίρρησης συνείδησης Στους αντιρρησίες συνείδησης που καταδικάστηκαν από την έναρξη ισχύος του Συντάγματος του 1991 και την υιοθέτηση του Νόμου περί Αντικατάστασης των Στρατιωτικών Υποχρεώσεων από Εναλλακτική Θητεία το 1998, λόγω άρνησής τους να εκτελέσουν τη στρατιωτική τους θητεία, ασκώντας τη συνταγματική ελευθερία των πεποιθήσεών τους, έχει δοθεί αμνηστία με απόφαση του Κοινοβουλίου το 2002. Σύμφωνα με το Νόμο του 1998 οι πολίτες που εκτελούν εναλλακτική θητεία έχουν τα ίδια δικαιώματα με όλους τους πολίτες να εκφράζουν τις πεποιθήσεις τους, ατομικά ή συλλογικά, εκτός από όταν βρίσκονται στον εργασιακό τους χώρο. Ο νόμος προβλέπει επίσης ότι ένα άτομο μπορεί να πραγματοποιήσει εναλλακτική θητεία, αν το αιτηθεί, υπό την επίβλεψη μιας αμιγώς πολιτικής αρχής.	***BGR/ Stefanov (32438/96)*** Οριστική απόφαση 03/05/2001 Τελικό Ψήφισμα DH(2004)32
Νομοθετικές και συνταγματικές τροποποιήσεις που προβλέπουν εναλλακτική θητεία για αντιρρησίες συνείδησης Για να δοθεί ένα τέλος στη διακριτική μεταχείριση λόγω θρησκευτικής ελευθερίας, το 1997 αναγνωρίστηκε δια νόμου το δικαίωμα πραγματοποίησης εναλλακτικής κοινωνικής υπηρεσίας, αντί για στρατιωτική, ή άοπλης στρατιωτικής θητείας, σε αντιρρησίες συνείδησης. Στη συνέχεια, το δικαίωμα εναλλακτικής θητείας ενσωματώθηκε στο Σύνταγμα το 2011. Επίσης, εγκρίθηκε νόμος το 2001, με τον οποίο δόθηκε αμνηστία και αφαιρέθηκαν από το ποινικό μητρώο όλες οι καταδικαστικές αποφάσεις που είχαν επιβληθεί πριν τον νόμο του 1997.	***GRC/ Θλιμμένος (34369/97)*** Οριστική απόφαση 06/04/2000 Τελικό Ψήφισμα ResDH(2005)89

3. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΠΟ ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΛΟΓΩ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Προστασία από διακριτική μεταχείριση για θρησκευτικούς λόγους στην αγορά εργασίας Για την προστασία από διακριτική μεταχείριση λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων, ειδικά στην αγορά εργασίας, η αρχή της μη διάκρισης που κατοχυρώθηκε με το Σύνταγμα του 1991 ενσωματώθηκε στο Νόμο περί Θρησκευτικών Δογμάτων του 2002 και τον Νόμο περί Προστασίας Κατά των Διακρίσεων του 2003, με τον τελευταίο νόμο να απαγορεύει ρητά οποιαδήποτε απόλυση εργαζομένου βάσει θρησκευτικών πεποιθήσεων. Ο Νόμος αυτός μετριάζει το βάρος αποδείξεως για τους ενάγοντες. Επίσης ο Εργατικός Κώδικας πλέον απαγορεύει τις διακρίσεις βάσει θρησκείας κατά την άσκηση των εργατικών δικαιωμάτων.	***BGR/ Ivanova (52435/99)*** **Οριστική απόφαση 12/07/2007** **Έκθεση δράσης** **Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2012)155**
Συνταγματικές, νομοθετικές και διοικητικές αλλαγές με στόχο τη διασφάλιση της θρησκευτικής ελευθερίας θρησκευτικών μειονοτήτων και την προστασία τους από τις διακρίσεις Το 2018 τέθηκε σε ισχύ νέο Σύνταγμα που εγγυάται το δικαίωμα στην ισότητα, την ελευθερία πεποιθήσεων, θρησκείας και συνείδησης, καθώς και το δικαίωμα του συνέρχεσθαι. Ειδικότερα, το νέο Σύνταγμα κατάργησε τις προηγούμενες αναφορές στην *«εθνική ασφάλεια», την «πρόληψη του εγκλήματος» και την «απόδοση δικαιοσύνης»* ως δικαιολογίες για παρέμβαση στη θρησκευτική ελευθερία. Η Γνωμοδότηση της Επιτροπής της Βενετίας είχε ληφθεί υπόψη από την Κρατική Συνταγματική Επιτροπή κατά τη διαδικασία της αναθεώρησης και υιοθετήθηκαν οι αντίστοιχες τροποποιήσεις. Ο Νόμος για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων υιοθετήθηκε το 2014, ειδικά για να παρέχει ένα αποτελεσματικό νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των θρησκευτικών διακρίσεων. Ο νόμος τροποποιήθηκε το 2019 για να διευρύνει ακόμα περισσότερο τα όρια της αρχής της ίσης μεταχείρισης στους τομείς της εργασίας και σε όλα τα στάδια των προσυμβατικών σχέσεων, καθώς και στην εκπαίδευση, την κοινωνική ασφάλιση, την υγειονομική περίθαλψη, τα προϊόντα και τις υπηρεσίες, επεκτείνοντας σε μεγάλο βαθμό την προστασία από θρησκευτικές διακρίσεις. Επιπροσθέτως, γίνεται παραπομπή στον νόμο αυτόν στην πράξη, από τα εθνικά δικαστήρια. Όσον αφορά τα διοικητικά μέτρα, το 2018 ιδρύθηκε το Τμήμα Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Παρακολούθησης, στο οποίο ανατέθηκε το καθήκον της διερεύνησης ποινικών αδικημάτων που σχετίζονται με τη μισαλλοδοξία και τις διακρίσεις, καθώς και το καθήκον της παρακολούθησης όλων των ποινικών αδικημάτων που φέρουν ενδείξεις διακριτικής μεταχείρισης.	***GEO/ Μέλη της εκκλησίας Gldani των μαρτύρων του Ιεχωβά και λοιποί (71156/01)*** **Οριστική απόφαση 03/08/2007** **Έκθεση δράσης**
Κατάργηση ποινικών κυρώσεων για ένδυση με θρησκευτικές ενδυμασίες σε δημόσιο χώρο Ο Ποινικός Κώδικας τροποποιήθηκε το 2014, καταργώντας τη διάταξη που προέβλεπε ποινικές κυρώσεις για ένδυση με θρησκευτικά καλύμματα κεφαλής και ενδύματα, η οποία αντίκειται στο Νόμο για Ένδυση με Καλύμματα Κεφαλής και στον Νόμο για Ένδυση με Θρησκευτικά Ενδύματα σε Δημόσιους Χώρους εκτός από Θρησκευτικές Τελετές.	***TUR/ Ahmet Arslan και λοιποί (41135/98)*** **Οριστική απόφαση 04/10/2010** **Έκθεση δράσης** **Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2016)330**
Κατάργηση της υποχρεωτικής αναγραφής της θρησκείας σε δελτία ταυτότητας Ο Νόμος περί Ληξιαρχείου τροποποιήθηκε το 2016 και η αναγραφή της θρησκείας στα δελτία ταυτότητας αφαιρέθηκε. Τα νέα δελτία ταυτότητας περιέχουν ηλεκτρονικό τσιπ, το οποίο μπορεί να περιέχει πληροφορίες για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός ατόμου μόνο αν το εν λόγω άτομο συμφωνήσει ρητά στο σχετικό έντυπο της αίτησης. Περαιτέρω, ο νόμος τους 2016 περί	***TUR/ Sinan Isik (21924/05)*** **Οριστική απόφαση 02/05/2010** **Έκθεση δράσης**

Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα ορίζει *«Συγκεκριμένα Δεδομένα Προσωπικού Χαρακτήρα»*, στα οποία περιλαμβάνεται η θρησκεία του ατόμου. Ο νόμος απαγορεύει την επεξεργασία και την ανταλλαγή τέτοιων δεδομένων, με την εξαίρεση των περιπτώσεων που προβλέπεται από τη νομοθεσία, χωρίς τη λήψη ρητής συναίνεσης των εν λόγω ατόμων. Επίσης, αναφορικά με τα ληξιαρχεία, όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν έγγραφη αίτηση προς το μητρώο για να καταγραφεί, να αλλάξει ή να παραμείνει κενό το πεδίο για τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις στα ληξιαρχεία.	Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2018)221

4. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Ένδυση με θρησκευτικά σύμβολα στα δικαστήρια Η παραβίαση της Σύμβασης στην περίπτωση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την επιβολή ποινής για ασέβεια προς το δικαστήριο από μάρτυρα που ανήκε στην ισλαμική ομάδα Wahabi/Salafi, σε ποινική δίκη, επειδή αρνήθηκε να αφαιρέσει το σκουφί του. Δεν απαγορεύεται από τη νομοθεσία αυτή καθ' εαυτή η ένδυση πολιτών με θρησκευτικά σύμβολα σε δικαστικές αίθουσες. Δεν επιβλήθηκε ποινή στον μάρτυρα σύμφωνα με κάποια γενική απαγόρευση, αλλά για λόγους που σχετίζονται με το εγγενές δικαίωμα του δικαστή να έχει τον έλεγχο της διεξαγωγής της δίκης στο εθνικό δικαστήριο. Προς αποφυγή παρόμοιων παραβάσεων, τα εθνικά δικαστήρια προσάρμοσαν την πρακτική τους μετά την απόφαση του Δικαστηρίου.	***BIH/ Hamidovic (57792/15)*** Οριστική απόφαση 05/03/2018 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2018)427
Όρκος εναλλακτικός προς τον θρησκευτικό από δικηγόρους που γίνονται μέλη δικηγορικού συλλόγου Ο Δικηγορικός Κώδικας τροποποιήθηκε το 2013 και δεν είναι πλέον υποχρεωτικό να αποκαλύπτει κάποιος τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις κατά τη διαδικασία της ορκωμοσίας ενώπιον δικαστηρίου. Ο Δικηγορικός Κώδικας προβλέπει πλέον επιλογή, κατά τη διακριτική ευχέρεια και χωρίς άλλες επίσημες διατυπώσεις, να ορκιστεί δικηγόρος με θρησκευτικό ή πολιτικό όρκο.	***GRC/ Αλεξανδρίδης (19516/06)*** Οριστική απόφαση 21/05/2008 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2016)312
Όρκος εναλλακτικός προς τον θρησκευτικό σε ποινικές δίκες Η επίμαχη υποχρέωση αποκάλυψης της θρησκείας ενός ατόμου όταν ορκίζεται σε ποινική δίκη έχει καταργηθεί με την τροποποίηση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 2012. Μάρτυρας που εμφανίζεται ενώπιον ποινικού δικαστηρίου μπορεί πλέον, κατά τη διακριτική του ευχέρεια και χωρίς άλλες επίσημες διατυπώσεις, να επιλέξει ανάμεσα στον θρησκευτικό και τον πολιτικό όρκο. Η διαδικασία έχει πλέον εναρμονιστεί με τη διαδικασία που ακολουθείται στα πολιτικά δικαστήρια.	***GRC/ Δημητράς (42837/06)*** Οριστική απόφαση 03/09/2010 Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2012)184
Νομοθετική αλλαγή για την ενίσχυση της θρησκευτικής ελευθερίας Προς αποκατάσταση της παραβίασης του άρθρου 9 που διαπιστώθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο εξαιτίας της αδικαιολόγητης επέμβασης στη θρησκευτική ελευθερία της προσφεύγουσας μετά τον αποκλεισμό της από αίθουσα δικαστηρίου για την άρνησή της να αφαιρέσει το hijab της, οι Βελγικές αρχές τροποποίησαν το άρθρο 759 του Δικαστικού Κώδικα, ώστε να επιτρέπεται πλέον οι συμμετέχοντες σε ακροαματική διαδικασία ενώπιον βελγικών δικαστηρίων να φέρουν θρησκευτικά σύμβολα ή καλύμματα κεφαλής για ιατρικούς λόγους.	***BEL/ Lachiri (3413/09)*** Οριστική απόφαση 18/12/2018 Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2022)24

Το άρθρο 759 προηγουμένως είχε ως εξής "εκείνοι οι οποίοι παρευρίσκονται σε ακροαματικές διαδικασίες παραμένουν ασκεπείς με σεβασμό και σε ησυχία". Ο νόμος της 28 Νοεμβρίου 2021 (δημοσιεύθηκε στις 30 Νοεμβρίου) τροποποίησε το άρθρο και αφαίρεσε τη λέξη "ασκεπείς", ώστε να μην αναφέρεται πλέον σε "ασκεπείς" αλλά μόνο στην παρουσία στην ακροαματική διαδικασία "με σεβασμό και σε ησυχία".

5. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Εναλλακτικά μαθήματα ηθικής στα σχολεία

Η Απόφαση του Υπουργού Παιδείας για την Οργάνωση Θρησκευτικής Οδηγίας του 1992 τροποποιήθηκε το 2014. Η τροποποίηση αυτή ακύρωσε το ελάχιστο όριο των τριών μαθητών που ενδιαφέρονται για μαθήματα ηθικής για τη διεξαγωγή μαθημάτων ηθικής στα σχολεία και εγγυήθηκε τη δυνατότητα συμμετοχής σε μαθήματα ηθικής για κάθε μαθητή που το επιθυμεί. Με τον τρόπο αυτό σταμάτησε η διακριτική μεταχείριση αγνωστικιστών μαθητών λόγω της έλλειψης βαθμολογίας στο μάθημα *«θρησκευτικά/ηθική»* στο απολυτήριό τους, η οποία υπήρχε λόγω της πρότερης αποτυχίας των αρχών να παρέχουν εναλλακτικά μαθήματα ηθικής.

POL/ Grzelak (7710/02)

Οριστική απόφαση 22/11/2010

Έκθεση δράσης

Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2014)85

6. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΕ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Κατάργηση της υποχρεωτικής εφαρμογής του δικαίου της Σαρίας στο οικογενειακό δίκαιο και σε κληρονομικά ζητήματα για μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας Προς αποκατάσταση της παραβίασης της Σύμβασης λόγω του γεγονότος ότι οι εκ διαθήκης και οι εξ αδιαθέτου κληρονομιές πολιτών που ανήκουν στη μουσουλμανική μειονότητα διέπονταν από το δίκαιο της Σαρίας, και όχι από τον Αστικό Κώδικα, το οποίο σημαίνει ότι οι σχετικές διαφορές υπάγονται στην αρμοδιότητα του μουφτή, τροποποιήθηκε το 2018 ο νόμος με τον οποίο κυρώθηκε η πράξη νομοθετικού περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργών». Ο νόμος πλέον προβλέπει ότι οι διαφορές που σχετίζονται με τον γάμο ή το διαζύγιο δύνανται να εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του μουφτή κατ' εξαίρεση, αν συμφωνούν όλοι οι διάδικοι. Όσον αφορά, ειδικά, ζητήματα κληρονομιάς, εφαρμόζεται από τούδε και στο εξής ο Αστικός Κώδικας, εκτός από τις περιπτώσεις που ο διαθέτης αναφέρει ρητά σε συμβολαιογραφική δήλωση ότι επιθυμεί να υπαχθεί η διαδοχή στο δίκαιο της Σαρίας.	***GRC/ Molla Sali (20452/14)*** **Οριστική απόφαση 19/12/2018** **Απόφαση για δίκαιη ικανοποίηση 18/06/2020** **Σχέδιο δράσης** *Κατάσταση εκτέλεσης: εκκρεμεί*
Άρση των κανονισμών που συνιστούν διάκριση και εμποδίζουν το δικαίωμα ενός ατόμου να συνάψει γάμο Προς αποκατάσταση της δυσανάλογης παρέμβασης στο δικαίωμα σύναψης γάμου λόγω της εφαρμογής ενός προγράμματος που απαιτεί την έγκριση του κράτους και την καταβολή τέλους για γάμους προσώπων που υπόκεινται σε έλεγχο μετανάστευσης, καθώς και στη διακριτική μεταχείριση λόγω μη εφαρμογής του προγράμματος για άτομα που επιθυμούν να παντρευτούν στην Εκκλησία της Αγγλίας, το πρόγραμμα Πιστοποιητικού Έγκρισης καταργήθηκε το 2011, τροποποιώντας τη νομοθεσία με υπουργική απόφαση αποκατάστασης (remedial order) δυνάμει του Νόμου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Human Rights Act).	***UK/ O'Donoghue και λοιποί (34848/07)*** **Οριστική απόφαση 14/03/2011** **Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2011)288**

7. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥΣ

Θρησκευτική ελευθερία κατά τη προφυλάκιση Ο Νόμος περί Διαδικασίας Προφυλάκισης του 2016 περιείχε διατάξεις που στοχεύουν στη διασφάλιση τους δικαιώματος των κρατουμένων να παρευρίσκονται σε θρησκευτικές τελετές. Επίσης, με τον ανωτέρω νόμο ιδρύθηκε η Υπηρεσία Ιερέων της Διοίκησης Σωφρονιστικών Ιδρυμάτων της Λετονίας, η οποία είναι υπεύθυνη για την οργάνωση θρησκευτικών δραστηριοτήτων σε καταστήματα κράτησης, καθώς και για να παρέχει στους κρατούμενους ιερέα της θρησκείας τους. Επιπροσθέτως, ο Νόμος Διοικητικής Δικονομίας του 2004 προβλέπει νέο ένδικο μέσο για την αντιμετώπιση φερόμενων παρεμβάσεων στη θρησκευτική ελευθερία των κρατουμένων.	***LVA/ Dmitrijevs (61638/00)*** Οριστική απόφαση 28/02/2007 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2017)122
Πρόσβαση των κρατουμένων σε εναλλακτικά γεύματα σύμφωνα με της θρησκευτικές τους πεποιθήσεις Ο Νόμος περί Εκτέλεσης Ποινών και Μέτρων Κράτησης που υιοθετήθηκε το 2013 και τέθηκε σε ισχύ το 2014 προβλέπει ότι η διοίκηση του σωφρονιστικού ιδρύματος οφείλει να διασφαλίζει επαρκείς συνθήκες για την προετοιμασία και τη διανομή τροφίμων σύμφωνα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κάθε ατόμου. Ο σκοπός του μέτρου αυτού ήταν η βελτίωση των διατάξεων του Νόμου περί Εκτέλεσης Ποινών του 2006, ο οποίος εγγυάται τη θρησκευτική ελευθερία των κρατουμένων, ενώ μια Απόφαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης από το 2011 προέβλεπε διατροφικούς κανόνες που είναι σύμφωνοι με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των κρατουμένων.	***ROM/ Vartic No. 2 (14150/08)*** Οριστική απόφαση 17/03/2014 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2014)221
Ίδρυση νέας αρχής που διασφαλίζει τη θρησκευτική φροντίδα των κρατουμένων Προς αποφυγή παράνομης παρέμβασης στη θρησκευτική ελευθερία των κρατουμένων, με Απόφαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης ιδρύθηκε το 2017 το Θρησκευτικό Συμβούλιο για τη Θρησκευτική Φροντίδα στο Σωφρονιστικό Σύστημα της Ουκρανίας. Το Συμβούλιο είναι ένα μόνιμο, αντιπροσωπευτικό, διαθρησκευτικό συμβουλευτικό όργανο που είναι υπεύθυνο για το συντονισμό της θρησκευτικής φροντίδας όλων των κρατουμένων. Ένας από τους βασικούς σκοπούς του είναι η παρακολούθηση τη συμμόρφωσης των σωφρονιστικών ιδρυμάτων και των κέντρων κράτησης με το δικαίωμα των κρατουμένων στην ελευθερία των πεποιθήσεων και της θρησκείας.	***UKR/ Moroz (5187/07)*** Οριστική απόφαση 8/09/2017 Έκθεση δράσης Τελικό Ψήφισμα CM/ResDH(2019)11

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

ARM/ Bayatyan (23459/03) 7
AUT/ Loffelmann (42967/98) 7
AUT/ Θρησκευτική κοινότητα μαρτύρων του Ιεχωβά και λοιποί (40825/98) 3
BGR/ Hasan και Chaush (30985/96) 3
BGR/ Ivanova (52435/99) 8
BGR/ Stefanov (32438/96) 7
BIH/ Hamidovic (57792/15) 9
FRA/ Ένωση μαρτύρων του Ιεχωβά (8916/05) 5
GEO/ Μέλη της εκκλησίας Gldani των μαρτύρων του Ιεχωβά και λοιποί (71156/01) 8
GRC/ Agga n°2 (50776/99) 5
GRC/ Agga No. 3 και Agga No. 4 (32186/02 και 33331/02) 5
GRC/ Αλεξανδρίδης (19516/06) 9
GRC/ Δημητράς (42837/06) 9
GRC/ Κοκκινάκης (14307/88) 5
GRC/ Μανουσάκης και λοιποί (18748/91) 5
GRC/ Molla Sali (20452/14) 11
GRC/ Serif (38178/97) 5
GRC/ Θλιμμένος (34369/97) 7
LVA/ Dmitrijevs (61638/00) 12
LVA/ Mirolubovs και λοιποί(798/05) 4
MDA/ Masaev (6303/05) 4
MDA/ Μητροπολιτική Εκκλησία της Bessarabia και λοιποί (45701/99) 3
POL/ Grzelak (7710/02) 10
ROM/ Vartic n°2 (14150/08) 12
TUR/ Ahmet Arslan και λοιποί (41135/98) 8
TUR/ Ένωση μαρτύρων του Ιεχωβά και λοιποί (36915/10) 4
TUR/ Κύπρος (25781/94) 4
TUR/ Izzettin Dogan και λοιποί (62649/10) 5
TUR/ Sinan Isik (21924/05) 8
TUR/ Zengin (1448/04) 6
UK/ O'Donoghue και λοιποί (34848/07) 11
UKR/ Moroz (5187/07) 12